

ГІДНІСТЬ – ЦЕ ПРАВДИВІСТЬ

Ігор Козловський

ДУХ І ЛІТЕРА

УДК 316.7

К59

Національний університет
«Києво-Могилянська академія»

Центр європейських гуманітарних досліджень

Козловський І. Гідність — це правдивість. —

К.: ДУХ І ЛІТЕРА, 2024. — 92 с. (серія «Свідки правди»)

ISBN 978-617-8262-34-1

Ігор Козловський (1954–2023) — видатний мислитель, релігієзнавець і громадський діяч. У 2016–2017 роках у Донецьку за свою проукраїнську позицію став в'язнем сумніння: тамтешні бойовики і російські спецслужби майже два роки тримали його в полоні, піддаючи допитам і тортурам. Жорстоким ворогам не вдалося ані зламати волю в'язня, ані принизити його гідність. Ігор Козловський вийшов з полону з новим досвідом збереження людяності в нелюдських умовах і у численних лекціях і бесідах щедро ділився цим досвідом, осмисленим у контексті всіх своїх глибоких релігієзнавчих і філософських досліджень. Дві бесіди, що увійшли до складу цієї книжки, мають особливе значення в творчості сучасного мудреця: вони присвячені темі людської гідності у зв'язку з вічними цінностями різних культур і релігій.

Сподіваємось, що ця книжка посприє відкриттю думки й життя Ігоря Козловського ширшим колом читачів і внесе свою лепту в скарбницю вшанування пам'яті однієї з найвидатніших постатей сучасної України.

*Видання здійснено за підтримки Фонду "RENOVABIS"
в рамках проекту "Human Dignity: Impulses for Consolidation
of Ukrainian Society (A Christian perspective)"*

© ДУХ І ЛІТЕРА, 2024

ЗМІСТ

<i>Костянтин Сігов.</i>	
Новий град Ігоря Козловського.	7
Гідність — це правдивість.	
Бесіда з Костянтином Сіговим	21
Виступ на круглому столі.	
«Гідність людини: осмислення і практика»	75

НОВИЙ ГРАД ІГОРЯ КОЗЛОВСЬКОГО

Зробити власне життя аргументом своєї філософії ставив за мету Альберт Швейцер. Український філософ, історик, релігієзнавець, в'язень сумління Ігор Козловський наповнив особистим досвідом свою філософію життя, аргументами якої він щедро ділився з кожним, хто його знав, читав, слухав, любив...

«Цінність мають лише ті думки, якими ми живемо», — цитуючи на лекціях слова Германа Гессе, Ігор Козловський чітко давав зрозуміти, яку відповідальність бере на себе кожен, хто їх виголошує. З точки усвідомлення глибини такої відповідальності йде шлях до звільнення від цинічного, взятого за «норму» маніпулювання словами, що не відпо-

відають вчинкам тих, хто їх промовляє. Як відомо, сьогодні проблема не обмежується банальним лицемірством. Технології пропаганди ставлять на промислову медійну основу «фейкові новини» як продукти розпаду відповідностей між фактами і виголошуваними словами. Хтось довіряє їм наполовину або на третину, і з часом довіра падає дедалі нижче. Маніпуляції цитатами з сакральних текстів супроводжують війну Росії з Україною на всьому її довгому шляху з 2014 року.

Навесні 2014 року в Донецьку Ігор Козловський разом із представниками різних професій і релігій виходив на регулярну молитву за мир у центрі міста. Багато хто з учасників цих ризикованих зустрічей були його колишніми студентами або знали його як чудового релігієзнавця, у якого слова не розходилися зі справами.

Після того, як окупаційна влада заборонила таку публічну діяльність, Ігор Козловський

не виїхав із Донецька. Він лишився у рідному місті разом із сином, який потребував медичної, психологічної і просто людської підтримки. Своїм учням, знайомим і незнайомим людям Ігор Козловський напередодні арешту не втомлювався нагадувати про те, що людська гідність — це поле, яке ми обробляємо у своєму внутрішньому світі. Саме така практична філософія допомагає подолати найстрашніше.

Ігор Козловський повністю виконав на ділі свої слова, коли став в'язнем сумління. 27 січня 2016 року в Донецьку окупанти кинули його у в'язницю за проукраїнську позицію. Вченого допитували офіцери ФСБ, він пережив жорстокі тортури і перебував у полоні майже 2 роки (700 днів) до 27 грудня 2017 року. Україна разом із багатьма світовими організаціями боролася за його звільнення. А мучителі на допитах із відвертим цинізмом повідомляли вченому, що вже не сподіваються

ГІДНІСТЬ — ЦЕ ПРАВДИВІСТЬ*

Костянтин Сігов. Я хотів би розпочати нашу бесіду про гідність, про її пригоди у світовій, європейській культурі, в особистому житті, з простої констатації. Ми знаємо, що тема гідності особливо радикально загострюється у кризові часи. Так відбувається в житті конкретної людини, і так само відбувалось в житті Європи. Після Другої світової війни, у 1948 р. було прийнято Декларацію прав людини, де саме гідність була визначена головною засадою прав людини і категорично

* Текст бесіди з Ігорем Козловським (28-05-2021) із циклу бесід про гідність (розшифровка В. Кочубей).

заборонялись будь-які тортури, знущання, приниження гідності кожної людини — без винятку. Це історичний вимір цього питання, який є актуальним сьогодні для України, для Білорусі, для інших країн. Але існує також особистий вимір теми гідності. Спокійне життя має свої властивості, Ви ж на власному досвіді особливо гостро відчули потребу в захисті гідності. Протягом тих семисот днів і ночей у Донецькому полоні, коли Вас катували на допитах, ворог намагався зламати Вас не лише фізично, але розтоптати Вашу людську гідність. Саме гідність, як Ви казали, була ключовою темою і полем Вашої боротьби. Що допомагало Вам у цій критичній ситуації плекати і захищати Вашу гідність?

Ігор Козловський. Це надзвичайно важливе питання. Я дивлюся на гідність як на частину нашого внутрішнього екзистенційного інтелекту, тому що саме гідність як частина

сенсової складової людського життя, цього людського виміру, і відрізняє нас від інших біологічних істот. Я постійно наголошую на тому, що гідність — це зрілість: людини, спільноти, громадянського суспільства або цивілізації в цілому. Гідність певною мірою пов'язана з совістю. У свій час Віктор Франкл, акцентуючи увагу на тому, що совість є певним спостерігачем, сказав: «Совість — це внутрішній Бог».

Я на своєму досвіді можу підтвердити, що навіть під час катувань ти дивишся на те, що відбувається, певним внутрішнім поглядом і твоя концентрація зосереджується на цілому ряді моментів. Зрозуміло, що це боляче, зрозуміло, що це нестерпно, ти так чи інакше виходиш на рівень біологічної людини, людини, яка переживає наближення смерті. А з іншого боку, ти фокусуєш увагу на тому, щоб, наприклад, не кричати голосно, тому що це з твого боку буде підтвердженням того, що ти втра-

ти про людину, що вона є негідником. А чи негідник за дефініцією втрачає гідність? Чи він намагається позбавляти її інших?

І. К. Мабуть, це системний процес. З одного боку, він поводить себе негідно. Спілкуючись, наприклад, з батьками, я не займаюся менторством, а просто розказую, що таке любов. Я говорю про те, що, якщо ви хочете виростити гідну людину, щоб ви нею пишалися, треба починати змалку, з середовища, в якому ви знаходитесь. Дитина не просто робить помилки, вона може робити якісь недостойні, негідні речі, але ти не повинен називати її негідником. Ти повинен сказати: «Я тебе люблю. Але те, що ти зробив, не відноситься до нашої любові, це ображає нашу любов». І розвести вчинок і дитину.

К. С. Тобто вчинок є негідним, а носій цього вчинку не є негідником назавжди.

І. К. Так. І це важливий момент, у тому числі й у суспільстві. Ми звикаємо до того, що хтось є злочинцем, і виносимо йому остаточний вердикт. Це також є катуванням для людини, вона починає в це вірити і це підтверджувати. А навчити її бачити прекрасне — красу, любов, цінності, цінність спілкування, атмосферу спілкування — це є завданням для всіх нас.

Якщо ми це бачимо, то ми беремо на себе відповідальність. Якщо ми розуміємо, що ця ситуація стосується нас, ми не пройдемо повз, ми повинні щось зробити, щоб у суспільстві цього не було. Тобто це процес, коли ми вносимо наші вольові зусилля, навіть якщо в нас не вистачає часу, емоційних сил для того, щоб змінити ситуацію. Ці вольові зусилля якраз і пов'язані з поняттями цінностей і гідності як фактора, який є не тільки важливим інструментом для мого внутрішнього правдивого існування, але й для того,

Виступ на круглому столі
«ГІДНІСТЬ ЛЮДИНИ:
ОСМИСЛЕННЯ І ПРАКТИКА»*

Прозвучало: «Чи епоха гідності дійшла свого кінця?». Але, якщо ми використовуємо саме поняття «епоха», то епоха так швидко не минає.

Дійсно, що таке 5 років? Це мить, це білінка, це практично нічого з точки зору історії. Якщо ми перекинемо такий собі «місток в минуле», щойно ми почули про ті проблеми, які накопичилися історично... Справді, ми тривалий час зазнавали впливу, і досить сильного

* XVII Київський літній богословський інститут,
30 липня 2019, м. Київ.

впливу, інших держав. Тому, з огляду на історичний контекст, реакцію нашого суспільства на ті чи інші системи можна зрозуміти. Але в історії України вже були подібні епохи.

Цікаво, вперше ми натрапляємо на згадку про гідність і саме слово «гідність» в словнику Памви Беринди 1627-го року. Воно співвідноситься з грецьким *axios*. Але, разом з тим, автор розширює семантику цього поняття: йдеться не просто про гідність, правдивість, правильність, а й про справедливість, моральні якості, пов'язані з внутрішнім благородством; про повагу до себе і до навколишнього світу.

Показово, що 1627-й рік припадає на добу українського бароко, коли власне й формується українська нація вже в тому її модерному розумінні, коли стрижнем стає козацтво. Ми бачимо, що в 30-ті роки розгортається активна боротьба за свої права, в широкому сенсі цього слова. В означений період часу

з'являється Києво-Могилянська академія. Всі ці події вказують на процес «визрівання» України.

Події 1648-го року ми часто називаємо «помилками», хоча насправді це не зовсім правильно. Адже ті, хто приймали рішення тоді, були дітьми своєї епохи, вони по-своєму вирішували свої проблеми, виходячи з наявної ситуації. Але для тієї епохи саме це слово «гідність» стало стрижневим. Потім ми часто будемо його зустрічати в українській літературі (і не тільки в церковній, а й у світській), в листуванні.

Все це вказує на те, що відбулося певне усвідомлення необхідності переживати себе — як емоційно, так і в юридичному плані, людьми вільними, шляхетними внутрішньо і, водночас, мати права «зовнішні» (певні загальні блага, достойну оплату праці, право на незалежність (що було характерно для козацтва). Ця епоха тривала досить довго,